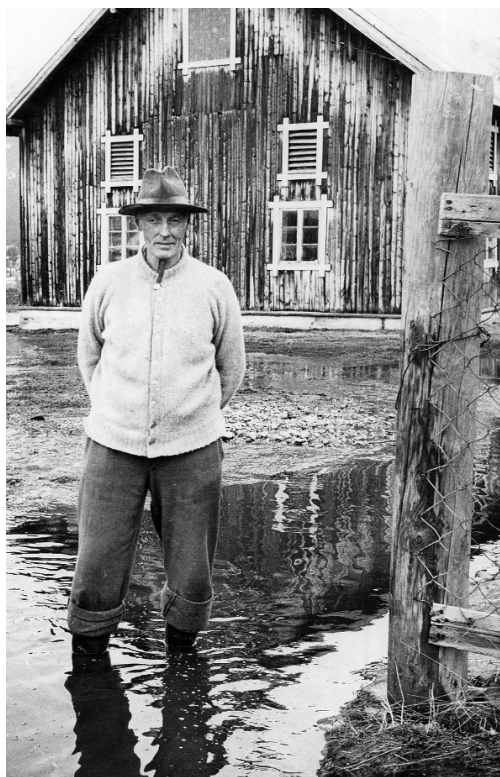

Bestefar (1897–1975) på Glomstad, Alvdal

Som navnebror var bestefar ekstra snill med meg. Det betydde ikke store materielle fordeler, men minnene er bare lyse, omtrent som for yngste datter, tante Bjørg.

Bjørg var fjerde datter på småbruket Glomstad på Alvdal. Hun var 7 år yngre enn min egen mor som var tredje datter, og som var født omtrent to år etter

at eneste sønn var død i barsel. Dette var nok leit for bestefar som så inderlig ønsket seg en sønn. Fire døtre var bra det også, men for menn flest var det trolig en odelsgutt som gjaldt – en som kunne føre livsverket videre, i dette tilfellet småbruket som mormor og bestefar bygde helt opp fra grunnen av nede på Steimoen.

Vita

Anders Müller (1897-1975) ble født på gården Steen, like nordøst for Steimokrysset. Det var velstand på gården. Oldefar, Haldo Müller, var gårdbruker og militær. Han hadde derfor ganske god råd og sørget for at alle guttene fikk utdanning.

Anders gikk først på middelskole på Røros. Han bodde da hos sin onkel som var doktor. Av han arvet bestefar en stor frimerkesamling, blant annet 3600 10 øres rød buntet pent i små pakker med 100 frimerker i hver, og ditto 1800 av 5 øre grønn – alle fra 1870–1915. Bestefar studerte aldri samlingen så den arvet bror min og jeg en gang på 1970-tallet. Å åpne de sirlige pakkene, ordne frimerkene etter årstall, tagging, skrifttype og trykkfeil var ganske lenge en hobby som fikk oss til å sitte stille.

Etter middelskole fulgte snekker-skole på Tolga. Bestefar ble en habil snekker og lagde mye redskap selv. Deretter var det militæret på Terningmoen. Dette ble en allsidig utdannelse som startgrunnlag for å kunne gå i gang som nybygger.

Bestefar og mormor (Eldbjørg) giftet seg i 1922. De fikk fire jenter, Elfrid (1924), Ingrid (1925), Halldis (1929) og Bjørg (1936). Bestefar var alltid tro mot Bondepartiet, seinere Senterpartiet. Han var opptatt av sport, ikke minst skisport. Da Bjørg bodde i Oslo tok han toget inn til byen for å se på Holmenkollrennene, alltid i vadmelbukser.

Glomstad

På ei 40 dekar stor stripe nede på Steimoen bygde Anders og Eldbjørg småbruket Glomstad. Eiendommen strakk seg øst-vest, tvers over den flate sandmoen mellom Steimokrysset og Glåmbrua. Denne teigen, samt litt skog og seter i Steivanglia, fikk de overta fra hjemgården Steen. På Glomstad er det lett, sandblandet siltjord, men frostlendt, og ikke minst flomutsatt. Men grensen for årssikker bygg- og potetdyrking er på Glåmas lettdrevne jord, omtrent ved Steimokrysset rett nord for Glomstad. Så bestefar var en selvbevisst bonde som visste at det var et godt stykke land han var tildelt. Dessuten var det sentralt. Folldal møtte Østerdalen her. Riksvegen til Oslo og Trondheim gikk rett forbi. Norges lengste og viktigste elv avgrenset landstykket hans mot øst, og rett på andre siden av elva så han toget passere og tute. Mot vest endte jordveien i Folla som kom ned fra de store fjellene i vest. Rett sør for

Glomstad gikk dessuten svevebanen med kibbene fulle av kis fra Folldal verk. Og i tillegg til alt dette lå Tron og ruget i nordøst. En mektig gabbroplugg med mytisk tiltrekningskraft, selv på indiske filosofer.

Jeg tror bestefar følte seg som midt i mellom en krumbøyd, langs Yangtze-kiang-floden vassende og risplantende kinesisk bonde, og nybyggeren Isak Sellanrå. Han var seg kanskje ikke dette bevisst, men følelsen murret i underbevisstheten og gjorde at han likte å være ute på det flate jordet. Jeg tror egentlig han likte seg bedre her enn på Steen.

Med god hjelp av far Haldo ble gården reist. Først sommerstua, så fjøset, treseters do, brønnhus og vinterstua nærmeste riksvegen. Gården var ferdigbyggt i 1934. På bildet fra storflommen dette året kan vi se bestefar ro rundt på tunet. Etter denne hundreårsflommen måtte det legges nye gulv. Mormor og bestefar arrangerte bryllup for alle døtrene, for Eldfrid i Jørgenssal, for Halldis og Ingrid på Glomstad og for Bjørg på Tronsvangen.

Slåtten

Bestefar hesjet etter gammel måten. Han var livredd det skulle følge med en dott fuktig høy opp på trevet og ned i løa slik at dette kunne være kime til råte og varmgang. Så lenge bestefar var sprek gikk hesjinga med liv og lyst, og han elsket det. Å stå grytidlig opp, før de andre, slå graset med ljå eller hesteslåmaskin, dra det sammen med sleperiva – og på sine eldre dager ha både døtre og barnebarn som ånnhjelp. Det var gode dager. Bestefar spiste Grønn

Fra flommen i 1934.

Ettan og drakk surmelk pisket opp med kaldvatten. Han kastet aldri skjorta, brettet kun til nød opp skjorteermene, stappet staur og la tråd mens vi ristet opp graset og la det på hesjestrengen. Høygaffel var bannlyst.

De siste årene hendte det at det ble vanskelig å få unna slåttene. En gang rundt 1970 tok Håkon Fiskvik et reelt tak og feide opp noen hesjer med høygaffel mens Anders var opptatt på annet hold – på Steia eller noe. Dette falt ikke heldig ut. Hesjene ble sporenstreks revet ned på tross av at kreftene til bestefar var avtagende. Angsten for varmgang i høyet var fortsatt sterkere enn lettelsen over å være spart for jobben. Vi kan trykt slå fast at sannsynligheten for mugg var mikroskopisk selv

om hesja var satt med høygaffel, men man tar ikke lett på mange hundre års agrar tradisjon – i alle fall ikke hvis man har glede av å holde på det man lærte i ungdommen slik bestefar hadde.

Blomster

Jeg har ikke noe herbarium etter bestefar, men er sikker på at han med interesse samlet planter til Middelskolen. Han kunne navnet på mange blomster og gledet seg over heggeblomstringen ute på Follmoen. Jeg har selv et minne om at han viste meg den relativt sjeldne flommarksarten doggpil der ute. Han visste godt at denne busken var noe spesielt og plukket tidlig om våren sølvskimrende gåsunger fra “Betet” og tok med hjem til mormor. Han likte å komme inn med blomster og kunne

både det norske og det latinske navnet.

Da jeg selv er botaniker vil jeg kanskje at bestefar var mer interessert i planter enn han egentlig var. Men uansett hvor dypt denne interessen stakk er det et faktum at vi sammen gikk ute på Follmoen og han viste meg doggpil, intervier, villrips og fjellflokk. Denne teigen nærmest Folla var den eneste delen av Glomstad med naturbeite. Det var et skjul for hesjestaur der, ei bu og vær-hage. Bestefar likte seg her.

Høykjøring og hopping i høyet

Hesjing var jobb. Høykjøring var bare glede. Det var aldri traktor på Glomstad så den som dro var fjordingen Sokken i 1930-40-åra og siden flere stykk Blakken. Høykjøring var enkelt arbeid så fremt regnværet holdt seg unna, og det gjorde det alltid. Bestefar lempet høyet i store favner fra hesjestrengen og opp i høyvogna hvor jobben vår var å baske rundt og trække sammen slik at det ble plass til mest mulig pr. lass. Dette var jobb som passet unger så fremt man ikke hadde høysnue.

Hesten ble leid, og en av oss fikk sitte på ryggen tilbake til låven mens resten av flokken gravde seg ned i høyvogna. Oppe på trevet var det å lempe høyet av vogna og dumpe det ned i løa. I østre del av låven var det to store løer i full høyde fra gulv til tak. I vestre del kun andre etasje og opp i himlingen. Her var det fjøs, stall og snekkerbu i første etasje.

Å hoppe i høyet var bare bra for det bidro til å fordele og pakke høyet på en passe måte; vi var tynne og lette barn. Bestefar var kun redd for to ting. At vi skulle begynne å hoppe fra låvebrua før

høylaget var tjukt nok til å ta oss bløtt i mot uansett hvordan vi landet, eller at det uforvarende skulle ha havnet en høygaffel i høyet. Begge disse farer unn-gikk vi, men en gang deiset jeg inn i vestre vegg, det vil si jeg traff med hodet rett i kvasskanten på en bjelke. Dette er eneste gang jeg med sikkerhet kan huske å ha sett stjerner og planeter. Derfor var forvirringen større enn smerten og angsten – inntil jeg tok meg til hodet og hånda ble dryppende rød. Da kom panikken og jeg hylte. De voksne kom springende til og vi dro rett til distriktslegen og sydde 6–7 sting. Resten av sommeren gikk jeg med hvit turban. Dette var i 1969.

Yogi-tendenser

Fra et eller annet sted hadde bestefar fått en del alternative forestillinger om helse. Det kan hende han hadde det fra sin mor Ingrid Flaten som var kunnskapsrik og interessert i slikt. Noe kan han også ha lest seg til eller plukket opp på annet vis. For siste alternativ er det nærliggende å tenke på den indiske filosofen Barald som bodde oppe i Tronsvanglia. Jeg vet ikke om Anders hadde kontakt med Siddharta, men anser det som sannsynlig at han i det minste var påvirket av hans tanker og levesett.

Fotvask og saltvannskylling

Indisk påvirkning kan være forklaring til noen yogi-aktige vaner bestefar la seg til. Han spiste aldri etter klokka 19.00. Han rensket nese, svelg og gane med saltvann. Han hadde et rituelt forhold til fotvask. Føttene skulle være rene og

ikke lukte fotsvette, men utover dette hadde fotvask tilsynelatende også en dypere mening.

Saltvannsskylling var også en sær vane han hadde. Jeg kan vanskelig tenke meg at han hadde dette fra sin mor eller naboer. Igjen tror jeg den indiske filosofen var opphavet. Botsøvelsen foregikk på den måten at saltvann ble dratt opp i det ene neseboret og spylt ut gjennom det andre. Bestefar mente denne fakirøvelsen var bra for å unngå forkjølelse, og bra for å styrke den allmenne helsetilstand. Ingen av døtrene har fulgt opp tradisjonen – og heller ingen av barnebarna. Det er rett og slett vanskelig, men helt sikkert sunt. Bestefar kunne kunsten og nøt tilsynelatende kuren.

Bading

Anders badet i Folla, eller i Glåma hvis det var på Glåmmoen dagens arbeid foregikk. Han elsket å bade i elvene som på begge kortsider avgrenset den snorrette eiendommen. Bading startet tidlig i mai, om så rett etter at isen var gått, og fortsatte til ganske sent på høsten. Her må det legges til at han var ekstremt hårete på hele kroppen. Det måtte derfor grundig kroppsvask til,

hver kveld. Vi satt der med store øyne, spiste flatbrødsold og gomlet fenalår, og så på at han ikke bare såpet inn hodet som folk flest og skyllet bort skit og lort, men gjorde det samme med hårete armer, bein, rygg og mage – mest som en gammel vær. Vi syntes dette var enkelt, men samtidig interessant. Hvis bestefar var i godlynne omtalte han seg som Esau, noe han helt sikkert hadde fra bibelen hvor det var beskrevet en hårete type. Vi nektet å bruke vaskevannet etter han. Mormor måtte varme nytt.

Panserføtter

For bestefar hadde fotvask i tillegg til en eventuell symbolsk betydning en annen og utelukkende praktisk nytte. Han led nemlig av en spesiell arvelig vortesjukdom som gav seg utslag i “panserhud”. Det vil si at huden under fotbladene, og på innsiden av håndflatene, var tett i tett besatt med små, nesten sammenvekste, sagogrynaktige, i huden innvokste vorter. Denne hudsykdommen er svært sjelden, og meg bekjent er det også svært få i de tre siste generasjoner av slekten Müller som har hatt den. Panserhud er selvfølgelig ufarlig, men gjør at man får tykke fotsåler og grov, ruglete hud inne i håndflatene. Mor hadde også dette og en gang hun var inne til observasjon på Rikshospitalet viste hun frem sine vorter til en overlege. Det medførte sammenstimling av hudspesialister som ville studere det unike kasus. Ingen av ekspertene hadde sett noe slikt før.

Riksvegen

Glomstad lå kloss på østsiden av riksvei 30. Rundt 1920 da gården ble bygd var dette en viktig vei, men det var ingen biler og man kunne knapt forestille seg at dette 70 år senere skulle være hovedferdselsåre for godstransport fra sør til nord i Norge. At trailere skulle dundre nordover og sørover Østerdalen der vi i 1968 satt og stappet i oss rips. Det gamle tunet var nemlig pent trukket vekk fra den gamle riksveien over Steimoen, og mellom våningen og veien lå hagen.

Langs veien var det plantet ei rekke med rogn og bjørk. Innenfor trærne var det rips og solbær, rabarbra og grønnsaker – og litt blomster til pryd. Veien var selvfølgelig ikke oppbygd slik den er i dag så hagen fluktet med veibanen. Portstolpene på hver side av innkjørselen raget opp slik at hvis vi vaglet oss på toppen av disse kunne vi se like til Steimokrysset i nord, og mot sør til den svake venstresvingen før Glåmbrua – en evighet av en rettstrekning.

Dette var stedet for å notere bilnummer, helst i små gule notisbøker, akkurat passe brede til at man hadde god nok plass til ett nummer pr. linje, uansett hvor gnidrete eller storskriftet man var. Jeg vil anslå at 95% av alle biler hadde D-nummer, den gang bilkjenne-tegn for Hedmark. Det var også mange med sekssifret tallkode slik Oslo hadde det. Selv hadde vi W-registrert bil fra Nordland, en sjeldenhet det knapt passerte mange av på Alvdal, men eget bilnummer gjaldt ikke, men for andre bilnummersamlere i Nord-Østerdal var vår bil litt ettertraktet, dog knapt som belgiere, engelskmenn eller det aller beste – en ekte amerikaner med blå bunn og gullskrift. Eller italienerne med

ulik skiltstørrelse foran og bak. Stort foran og ytterst lite og smalt bak, her med utydelig skrift. Dette forsto vi ikke, men de smarteste av oss mente det skyltes den sicilianske mafia som hadde fått det lovbestemt at det måtte være slik for at bandtittene – altså de selv – skulle unngå at politiet kunne se bilnummeret bakfra når de tok opp jakten på tyvene etter for eksempel et bankran. En logisk forklaring vi mente var riktig.

De italienske skiltene hadde høy bytteverdi selv om bilnummerbytte var mer i tanke enn i virkelighet. Men vi sammenlignet bilnummer og oppdaget faktisk av og til at vi hadde notert samme bil, men til forskjellig tid – en sjelden gang til og med på forskjellige steder i Norge. Bilnummersamling begrenset seg nemlig ikke til portstolpene på Glomstad. På bilferie ellers i Norge var dette noen år en viktig aktivitet, og da var også de italienske skiltene et problem, men mor var både langsynt og tallsynt og kunne bidra der hun satt i forsetet.

Bortsett fra bilnummersamling var riksvegen til liten glede for oss, lang og fæl som den var å sykle eller gå langs ned til Steia hvis vi en sjelden gang måtte handle for Mormor. Veien bare lå der, og den var noe vi passet oss for, og som bestefar passet seg svært godt for hver gang han krysset den med Sokken eller Blakken, og et lass med et eller annet.

Utbedring av riksveien

Utvidelse og heving av riksveien skjedde så sent som høsten 1973. Da måtte hagens trekke fjernes. Jeg var med og hogde en del av trærne, blant annet

den største bjørka lengst nord. Vi brukte bare øks og sag, og dette var så sent at bestefar hadde levert hesten. Stokkene ble fraktet på mjølketralla fra riksvegen og bort til vedstøa bak låven. Bånnstokken var i største laget for ei mjølketralle, en gubbe og en guttunge. Bestefar dro da frem et par av sine mantra: Vektstangprinsippet og knep. Vi gildret den sikkert 100 kg tunge, råe bånnstokken opp på karmen av den spinkle tralla og dyttet og dro den bort til støa bak fjøset. Jeg forstår ikke hvorfor den ikke ble kappet i kortere lengder, men antar det hadde en dypere mening. Eventuelt var det så enkelt at det skulle være litt vanskelig, og at Bestefar hadde glede av å se om det lot seg gjøre å vippe opp og dra den tunge stokken på ei mjølketralle. Etter denne jobben fikk jeg betalt 100 kr hvilket var en formue for meg – og sikkert for bestefar også. Men det var dette med nanebror som kom meg til gode for at jeg var til særlig nytte, bortsett fra som selskap, er heller tvilsomt.

Helvetesild og sviktende varmeregulering

Bestefar døde august 1975 etter et sykeleie forårsaket av helvetesild. Dette virus – forøvrig det samme som gir vannkopper – følger nervebanene og rammer halve kroppen med utslett, krysser over i hals og slår ut på motsatt side av hode. Med bestefars kvasse og smale neserygg ble det et merkelig syn da han lå der med halve nesa som en spedalsk verkebyll og andre halvdel med den vakreste ungpikeshud – i alle fall slik husker jeg det.

Litt før sykdommen rammet ble bestefar tussete og forstyrrelse i varme-

balansen gjorde at han alltid følte seg kald, frøs og hakket tenner selv om mormor sprengfyrt. Man kan trygt si at dette var en vanskelig periode for henne. Men hun taklet dette bra og stelte omsorgsfullt med bestefar der han satt med ullgenser utenpå ullgenser, lue og skjerf, votter og venmålsbukse og klagde på kulde og sniktrekk. Den gang syntes jeg synd på mormor og trodde bestefar var komplett gal, men i ettertid tenker jeg av og til på hvor plagsomt det må være å fryse hele tiden, uansett hvor mye man kler på seg eller fyrer. Alle vet hvor vondt det er å være kald og hvor godt det er når varmen kommer tilbake i kroppen. Å fryse hele tiden er tortur. Da er det godt å slippe.

Anders Often
Måltrosvn. 11, 1430 Ås
anders.often@nina.no